

Predlog praktične politike o građanskom prostoru i dečjim stavovima i viđenjima o slobodi govora, slobodi okupljanja i inter-generacijskog dijaloga

Predlog praktične politike o građanskom prostoru i dečjim stavovima i viđenjima o slobodi govora, slobodi okupljanja i inter-generacijskog dijaloga

Izdavač:

Domovik

Sutjeska bb, Severna Mitrovica

E-mail: office@domovik.org

www.domovik.org

Objavljeno u decembru 2023.

Ovaj materijal finansirala je Vlada Švedske u partnerstvu sa organizacijom Save the Children. Sadržaj je isključivo odgovornost autora. Vlada Švedske i Save the Children ne dele nužno izražene stavove i tumačenja.

Uvod

Ovaj dokument ima za cilj da istraži i integriše stavove i stavove dece o osnovnim demokratskim principima, posebno slobodi govora, slobodi okupljanja, slobodi udruživanja i važnosti međugeneracijskog dijaloga. Prepoznajući decu kao aktivni doprinos društvenom razvoju, ovaj dokument navodi ključne preporuke politike za negovanje inkluzivnog okruženja koje poštuje i podstiče učešće dece u procesima donošenja odluka.

Razumevanje značaja osnaživanja dece i priznavanja njihovih prava koja su navedena u međunarodnim konvencijama, ovaj dokument o politici nastoji da premosti jaz između teorijskih prava i praktične primene. Fokusirajući se na slobodu govora, okupljanja, udruživanja i međugeneracijskog dijaloga, cilj nam je da osiguramo da se glas dece ne samo čuje, već i ceni u formiranju politika koje utiču na njihove živote.

Građanski prostor

Pod pojmom građanskog prostora podrazumeva se političko, zakonodavno, socijalno i ekonomsko okruženje koje omogućava građanima da se okupe, ostvare svoja građanska prava i slobode, dele interese i probleme, učestvuju u pluralističkim javnim debatama i deluju kako pojedinačno, tako i u grupama kako bi uticali na oblikovanje politike. Ključna karakteristika otvorenog, raznovrsnog i dinamičnog građanskog prostora ogleda se u tome što omogućava građanima da budu aktivni izvan izbornog procesa, istovremeno podstičući vlade na transparentnost i odgovornost. Stubovi građanskog prostora, uključujući slobodu izražavanja, medijski pluralizam, okupljanje i udruživanje, centralni su elementi evropskih građanskih prava i inkorporirani su u Povelju Evropske unije o ljudskim pravima, Povelju Evropske unije o osnovnim pravima i ugovore Evropske unije.¹

Ideja demokratskog društva počiva (između ostalog) na zaštiti građanskog prostora i osnovnih sloboda svih pojedinaca. Deci, kao integralnim članovima društva, treba garantovati mogućnost da koriste i istražuju ove građanske slobode. Osigurati da deca uživaju ove slobode nije samo etički imperativ već i strateško ulaganje u razvoj informisanih, osnaženih i angažovanih građana. Ovaj dokument ima za cilj prikaz značaja građanskog prostora i osnovnih sloboda koje deca treba da iskuse, naglašavajući suštinsku ulogu koju imaju u oblikovanju temelja demokratskog i inkluzivnog društva.

Pravni okvir o stanju građanskog prostora na Kosovu i na lokalnom nivou

Zakon o zaštiti dece na Kosovu² ima za cilj da zaštiti mlade od svih oblika nasilja, obezbeđujući zdravo vaspitanje, jednak tretman i ostvarenje svojih snova. Podstiče svest o pravima i odgovornostima kao građanina zemlje. Ističe posvećenost države i odraslih da brinu i štite mlade bez diskriminacije, na osnovu njihovog najboljeg interesa. Zakon obuhvata definicije, principe zaštite dece i specifične odredbe koje se odnose na obrazovanje, zdravlje, život, opstanak, razvoj, pravdu po meri dece i načine traženja pomoći. Poziva na kolektivno učenje i naglašava važnost pozitivne discipline, prevencije i izveštavanja o rizicima, kako bi se obezbedilo bezbedno okruženje koje podržava omladinu na Kosovu.

¹ <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2019/06/Gradjanski-prostor-u-EU-i-Srbiji.pdf>

² Verzioni miqesor - Ligji per Mbrojtjen e Femijes

Prema Ustavu Kosova³, garantovana su osnovna prava i slobode, uključujući pravo na slobodu izražavanja, okupljanja i udruživanja. Ove ustavne odredbe čine osnovu za građanski prostor u zemlji.

Ustav Kosova štiti slobodu izražavanja, dozvoljavajući pojedincima da izraze svoja mišljenja i ideje bez straha od cenzure.

Pravo na mirno okupljanje je opšte priznato na Kosovu. Građani imaju pravo da se okupe i mirno protestuju. Od vlasti se očekuje da poštuju i štite ova prava, obezbeđujući da se mirne demonstracije održe bez nepotrebnog mešanja.

Ustav štiti pravo na slobodu udruživanja, dozvoljavajući pojedincima da slobodno osnivaju udruženja i grupe. Ovo uključuje organizacije civilnog društva i nevladine organizacije (NVO) koje igraju ključnu ulogu u promovisanju građanskog angažmana.

Kosovo prepoznaje važnost angažovanja mladih i zakonski omogućava postojanje različitih inicijativa za podsticanje učešća mladih u građanskim i političkim procesima. Omladinske organizacije i pokreti doprinose oblikovanju građanskog prostora i zalaganju za prava i interese mladih.

Kao i mnoge zemlje, Kosovo se može suočiti sa izazovima u potpunom ostvarivanju i zaštiti građanskog prostora. Ovi izazovi mogu uključivati pitanja kao što su ograničenja slobode izražavanja, ograničenja mirnog okupljanja i zabrinutost za nezavisnost civilnog društva.

U okviru lokalne legislacije u opštinama severa Kosova, postoje podaci koji ukazuju na propuste i nedostatke u implementaciji dečijih prava i građanskog prostora. Podaci iz 2022. govore o izazovima i posledicama (ne)postojanja dualnog pravnog sistema koji nije transparentan u severnim opštinama što negativno utiče na kvalitet života dece i ostvarivanja njihovih prava u okviru građanskog prostora. Od posebne važnosti je formiranje bezbednog i predvidivog okruženja u kom bi građanski prostor mogao da funkcioniše i da se glas dece i mladih zapravo čuje.⁴

Izazovi implementacije

Prema navodima medija "Koha"⁵ iz februara 2023. godine, Zakon o zaštiti dece na Kosovu se ne sprovodi efikasno. Uprkos postojanju zakona, odobreno je samo 18 podzakonskih akata, što ukazuje na nedostatak napretka u njegovom sprovođenju. Tekst ističe nekoliko osetljivih pitanja vezanih za dečja prava, uključujući obrazovanje, bezbednost u školama, socijalnu i zdravstvenu zaštitu. Nepoštovanje zakona posebno je uticalo na dečja prava u oblasti obrazovanja, pravnih postupaka, bezbednosti u školama, dece sa invaliditetom, i socijalne i zdravstvene zaštite. Kao jedan od problema vidi se i to što ne postoji specifikovana kazna za eventualne kršioce Zakona o Zaštiti Dece na Kosovu. Ipak, Komisija za ljudska prava radi na novom zakonu i istražuje načine da zakon bude primenljiviji. Dodatno, postoje inicijative usmerene na podizanje svesti i mobilizaciju institucija na lokalnom nivou kako bi se jačale sposobnosti za sprovođenje zakona o zaštiti dece.

Prepoznata je važnost podizanja svesti u sprovođenju zakona te je pokrenuta nacionalna kampanja koja je pripremila plan za rešavanje ovog problema. Različite zainteresovane strane, uključujući

³ https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2017/10/1.CONSTITUTION_OF_THE_REPUBLIC_OF_KOSOVO.pdf

⁴ Data collection report, NGO Domovik, 2022.

⁵ <https://www.koha.net/en/arboretum/364887/ombudsman%2C-the-child-protection-law-is-not-being-implemented/>

vladine i nevladine organizacije, rade na inicijativama kako bi se rešio ovaj jaz i poboljšala zaštita dečjih prava.

Zakonodavstvo treba da bude usklađeno sa međunarodnim konvencijama i standardima, kao što je Konvencija o pravima deteta, kako bi se obezbedio sveobuhvatan pristup građanskom prostoru za mlade i decu zasnovan na pravima. Pored toga, stalna evaluacija i prilagođavanje ovih zakona su od ključnog značaja za rešavanje nastalih izazova i promenljivih potreba.

Fokus grupa

Sa ciljem unapređenja znanja o građanskom prostoru, ali i razmene mišljenja i stavova po ovom pitanju održana je fokus grupa sa članovima radne grupe "UM za decu" u kojoj su učestvovali predstavnici dece iz svih severnih opština. U kreativnoj razmeni znanja prikupili smo i važne informacije koje mogu biti od koristi za buduće aktivnosti u ovom domenu.

Prema njihovom shvatanju, učenje o pravima dece potiče iz porodica kroz postupanje roditelja i način ophođenja prema njima. Imaju pozitivnu sliku o današnjem stanju među svojim vršnjacima i smatraju da se u porodicama u njihovom okruženju deca uključuju u sva ona pitanja koja su vezana za njih. Međutim, opažaju i to da se često govori o dečjim obavezama koje se usko vezuju za prava deteta.

U školama je, prema mišljenju učesnika, stanje prilično dobro. Imaju osećaj da se njihovo mišljenje uvažava, zahtevi slušaju i u skladu sa mogućnostima ispunjavaju. Sigurnost da se čuje dečiji glas u školi vide u Savetu učenika koji se prema njihovom iskustvu pokazao kao odličan medijator između odraslih (nastavnika) i dece. U grupama vršnjaka se osećaju bezbedno i sigurno da iskažu svoje mišljenje i zadrže svoje stavove. I pored postojanja izuzetaka, ipak smatraju da u većini vremena funkcionišu tako da poštuju i uvažavaju jedni druge.

Postoji vidni jaz među mladima i predstavnicima lokalnih vlasti u smislu da mladi ne prepoznaju njihove namere i teško im je da uoče njihove eventualne napore u poboljšanju međugeneracijskog dijaloga. Deo grupe ima utisak da ne postoji takva zainteresovanost i da se njihovo mišljenje ne vrednuje u dovoljnoj meri. Oni pak, su mišljenja da je veoma važno unaprediti tu saradnju i da mladi imaju puno toga da ponude ukoliko ima zainteresovanih da to čuju.

Ispitanici pokazuju zabrinutost u vezi participacije vršnjaka iz osetljivih grupa u društvenim odlukama smatrajući da uopšte nisu prisutni i prepoznati u građanskom prostoru. Postoji bojazan i pitanje da li odrasli uspevaju da prepoznaju značaj participacije dece i mladih iz osetljivih grupa. Prema njihovom razumevanju, deca i mladi iz osetljivih grupa nisu dovoljno ni upoznati sa svojim pravima, a postoji mogućnost da nisu dovoljno ohrabreni da se uključe i pozicioniraju u građanskom prostoru. Zato učesnici navode i neke konkretne predloge za poboljšanje njihovog položaja. Predlažu organizovanje sastanaka i tematskih predavanja na kojima mladi mogu da iznesu svoje ideje i doprinesu sprovođenju odluka. Ističući da svako ima pravo na svoje mišljenje, ispitanici ističu važnost uvažavanja mišljenja i stavova mladih pojedinaca. Oni se zalažu za inkluzivne diskusije koje premošćuju jaz između različitih starosnih grupa, prepoznajući da mladi često donose jedinstvene i zanimljive ideje. Pored toga, postoji poziv na širenje svesti o učešću mladih u donošenju odluka, jer mnogi nisu dobro informisani o ovoj mogućnosti. Predlaže se ideja o održavanju foruma ili fokus grupa sa predstavnicima lokalne zajednice i mladih, pružajući platformu mladim ljudima da izraze svoje brige, predlože rešenja i aktivno doprinesu procesima donošenja odluka za dobrobit cele zajednice.

Ispitanici nude različite predloge za poboljšanje učešća ranjivih grupa u procesima donošenja odluka. Oni predlažu održavanje sastanaka i prezentacija na kojima ovi pojedinci mogu slobodno izraziti svoje mišljenje i osećati se osnaženim. Naglašen je značaj svrsishodnog angažovanja ranjivih grupa, uz preporuke za diskusije, predavanja i radionice koje naglašavaju značaj njihovih perspektiva. Pažljivo saslušanje njihovih zabrinutosti i njihovo direktno uključivanje u donošenje odluka su podvučeni kao ključni koraci. Neki ispitanici se zalažu za mentorske programe, radionice i ankete kako bi se osiguralo inkluzivno učešće. Drugi predlažu organizovanje prezentacija u cilju podizanja svesti o socijalnim i zdravstvenim pravima, sa fokusom na javna predavanja kojima prisustvuju deca iz osetljivih grupa i njihovi roditelji. Sve u svemu, odgovori naglašavaju potrebu za stvaranjem platformi gde pojedinci iz ranjivih grupa mogu aktivno da doprinesu i da se njihov glas čuje u procesima donošenja odluka.

Zanimljiv je i utisak ispitanika da dečaci prednjače u izvesnoj meri i da zauzimaju značajan deo građanskog prostora, dok se dobar ali manji deo grupe slaže sa tim da je učešće ravnopravno. Uzimajući u obzir kulturološki kontekst, ovaj utisak bi mogao biti predmet neke odvojene diskusije ili ozbiljnijeg istraživanja.

Zaključci i preporuke

U okviru fokus grupe, ostvarena je kreativna razmena znanja i prikupljene su ključne informacije za buduće aktivnosti. Učesnici su podelili svoje gledište o dečjim pravima, naglašavajući važnost porodičnog okruženja za učenje o tim pravima. U školama su izrazili zadovoljstvo osećajem da se njihovo mišljenje poštuje, naročito kroz Savet učenika. Ipak, primećeno je nerazumevanje i teškoće u interpretaciji namera lokalnih vlasti od strane mladih. Briga je izražena zbog nedostatka učešća vršnjaka iz osetljivih grupa, sa pozivima za poboljšanje njihovog položaja putem organizovanih sastanaka i predavanja. Ovi odgovori ukazuju na potrebu za inkluzivnim pristupom i kreiranjem platformi za aktivno učešće mladih u procesima donošenja odluka. Iako subjektivan, utisak o dominaciji dečaka u građanskom prostoru može biti tema dalje diskusije i istraživanja, posebno s obzirom na kulturni kontekst. Zaključno, naglašava se potreba za unapređenjem participacije mladih i ranjivih grupa u društvenim procesima.

Primenom sledećih preporuka, može se doprineti stvaranju inkluzivnijeg i participativnog društva koje ceni i uključuje glasove svojih najmlađih članova. Da bi se poboljšao građanski prostor za mlade, ključno je preduzeti konkretne korake radi stvaranja podsticajnog okruženja koji omogućava stvaranje adekvatno angažovanje mladih. U nastavku su preporuke odnosno konkretni koraci koji se mogu preduzeti i na lokalnom i na nacionalnom nivou:

1. Obrazovanje i svest:
 - Integrisati građansko obrazovanje prilagođeno uzrastu u školske programe kako bi se deca obrazovala o njihovim pravima i obavezama.
 - Sprovesti kampanje podizanja svesti usmerene na roditelje, nastavnike i lidere zajednice kako bi promovisali bolje razumevanje dečjih prava.
2. Stvaranje inkluzivnih prostora:
 - Osnovati centre zajednice i onlajn platforme gde deca mogu slobodno da se izražavaju i učestvuju u diskusijama.
 - Podsticati škole i organizacije zajednice da stvore forume koji olakšavaju učešće dece u procesima donošenja odluka.
3. Međugeneracijski programi:

- Razviti inicijative koje promovišu smislene interakcije između generacija, podstičući međusobno razumevanje.
 - Uključiti decu u procese planiranja zajednice, obezbeđujući da se njihova perspektiva uzme u obzir u lokalnom donošenju odluka.
4. Integracija zakonodavstva i politike:
- Zalagati se za uključivanje perspektiva prava deteta u relevantne zakone i politike.
 - Uspostaviti mehanizme za praćenje i izveštavanje o ostvarivanju prava deteta u vezi sa slobodom govora, okupljanja i udruživanja.

Konkretni koraci:

1. Uključivanje mladih u donošenje odluka:
 - Konkretni korak: Uspostaviti formalne mehanizme za predstavljanje mladih u telima za donošenje odluka, kao što su saveti mladih ili savetodavni odbori na lokalnom i nacionalnom nivou.
 - Implementacija: Raditi sa vladinim agencijama na integraciji predstavnika mladih u komitete i forume na kojima se raspravlja o politikama i programima i odlučuje o njima.
2. Programi građanskog vaspitanja:
 - Konkretni korak: Razviti i implementirati programe građanskog obrazovanja u školama i zajednicama, fokusirajući se na važnost građanskog angažovanja, demokratskih vrednosti i razumevanja političkih procesa.
 - Implementacija: Saradnja sa obrazovnim institucijama i nevladinim organizacijama na integraciji građanskog vaspitanja u školske programe i organizovanje radionica i kampanja podizanja svesti.
3. Dostupne informacije:
 - Konkretni korak: Osigurati da informacije koje se odnose na vladine aktivnosti, politike i procese donošenja odluka budu lako dostupne mladima.
 - Implementacija: Uspostavite onlajn platforme prilagođene korisnicima, koristite društvene medije i organizujte informativne sesije kako biste širili relevantne informacije na jasan i razumljiv način.
4. Programi osnaživanja mladih:
 - Konkretni korak: Sprovesti programe osnaživanja koji pružaju obuku za veštine, razvoj liderstva i mogućnosti za mlade da preuzmu aktivne uloge u svojim zajednicama.
 - Implementacija: Saradnja sa omladinskim organizacijama, društvenim centrima i obrazovnim institucijama na osmišljavanju i realizaciji programa koji grade kapacitete mladih ljudi.
5. Mere protiv diskriminacije:
 - Konkretni korak: Revidirati i izmeniti postojeće zakone i politike kako bi se eliminisale sve diskriminatorne odredbe i osigurala jednaka prava i mogućnosti za sve mlade, bez obzira na poreklo.
 - Implementacija: Konsultovati se sa pravnim stručnjacima, organizacijama za ljudska prava i predstavnicima mladih i ohrabriti ih da sprovedu detaljnu reviziju postojećeg zakonodavstva i zagovaraju neophodne promene.
6. Inicijative vođene mladima:
 - Konkretni korak: Podrška i finansiranje inicijativa i projekata koje vode mladi, a koji se bave potrebama zajednice, promovišu socijalnu koheziju i doprinose lokalnom razvoju.

- Implementacija: Kreiranje programa grantova, partnerstva i mogućnosti za mentorstvo kako bi se mladim ljudima omogućilo da pokrenu i vode projekte u oblastima kao što su obrazovanje, zdravstvo i društveni razvoj.
7. Javne konsultacije i forumi:
- Konkretan korak: Organizacija redovnih javnih konsultacija i foruma koji aktivno traže doprinos mladih o pitanjima koja ih se tiču.
 - Implementacija: Korišćenje različitih formata, uključujući sastanke u gradskoj skupštini, onlajn ankete i fokus grupe, kako bi se prikupile perspektive i ideje mladih ljudi o pitanjima koja se kreću od politika do razvoja zajednice.
8. Digitalne platforme za angažovanje:
- Konkretan korak: Iskoristiti digitalne platforme za angažovanje sa mladima, obezbeđujući prostor za onlajn diskusije, povratne informacije i učešće.
 - Implementacija: Razvijanje i održavanje zvaničnih naloga na društvenim mrežama, interaktivnih veb stranica i drugih digitalnih alata koji olakšavaju komunikaciju između državnih organa i mladih ljudi.
9. Mehanizmi za praćenje i izveštavanje:
- Konkretan korak: Uspostaviti mehanizme za praćenje stanja građanskog prostora za mlade, uključujući slučajeve diskriminacije ili ograničenja njihovih prava.
 - Implementacija: Rad sa organizacijama za ljudska prava, kancelarijama ombudsmana i civilnim društvom na stvaranju mehanizama za prijavljivanje, obezbeđujući da se incidenti dokumentuju i rešavaju brzo.
10. Prepoznavanje neformalnih prostora:
- Konkretan korak: Prepoznavanje važnosti neformalnih prostora u kojima se mladi uključuju u građanske aktivnosti, kao što su grupe u zajednici i onlajn platforme.
 - Implementacija: Podrška i proslavljanje inicijativa na lokalnom nivou, prepoznajući vrednost koju one donose građanskom angažovanju, i traženje načina da se njihov uvid integriše u formalne procese donošenja odluka.

Ovi konkretni koraci mogu pomoći u stvaranju okruženja u kojem se mladi osećaju cenjenim, saslušanim i osnaženim da aktivno doprinose građanskom životu. Za uspešnu implementaciju ovih mera potrebna je saradnja između vladinih agencija, civilnog društva, obrazovnih institucija i samih mladih.

